

ANALÝZA ÚVEROVEJ ANGAŽOVANOSTI A ÚVEROVÉHO RIZIKA KOMERČNÝCH BÁNK V SLOVENSKEJ REPUBLIKE V OBDOBÍ 1993 - 2009

THE ANALYSIS OF CREDIT EXPOSURE AND CREDIT RISK OF COMMERCIAL BANKS IN THE SLOVAK REPUBLIC OVER THE PERIOD 1993-2009

Jana Lochová

ABSTRACT

In the year 2008, the Slovak banking sector was only marginally affected by the financial crisis, as evidenced by a number of indicators including still relatively high profit of the sector, high growth rate of bank credits, stable interest rates for newly granted credits as well stable rates in the interbank market, or sterilization position of the NBS. The aim of the paper is to analyze the development of credit exposure of commercial banks in the SR and the amount of credit risk, with emphasis on the changes brought about by the financial or economic crisis.

KEY WORDS

credit risk, credit exposure of commercial banks, credit risk, financial crisis

ÚVOD

Slovenský bankový sektor sa výraznou mierou podieľa na ekonomickom raste krajiny. V roku 2008 bol zasiahnutý finančnou krízou len okrajovo, čo dokumentuje viacero ukazovateľov: stále relatívne vysoký zisk sektora, vysoké tempo rastu úverov, stabilné úrokové sadzby z novo poskytnutých úverov ako aj stabilné sadzby na medzibankovom trhu, či sterilizačná pozícia NBS. Príčinami priaznivého stavu sektora bol výrazný hospodársky rast ekonomiky, dlhodobá obozretná politika bánk pri poskytovaní úverov, nízka medzinárodná integrácia bankového sektora, čo spolu vyústilo do nízkej expozície voči rizikovým aktívam.

Prejavom dobrej kondície bankového sektora počas finančnej krízy bol aj pomerne vysoký medziročný rast úverov podnikom, rovnako ako aj rast úverov domácnostiam vo vzťahu ku kapitálovej primeranosti bánk. Cieľom príspevku je analyzovať vývoj úverovej angažovanosti komerčných bánk v SR a vývoj výšky úverového rizika s dôrazom na zmeny spôsobené finančnou krízou resp. hospodárskou krízou.

1. Analýza úverovej angažovanosti bankového sektora v Slovenskej republike

Pravidlá úverovej angažovanosti obmedzujú možnosť koncentrácie úverového portfólia jednotlivých bankových klientov resp. úzkej skupiny klientov. Obmedzujú tak riziko portfólia plynúceho z koncentrácie.

Ak chceme hodnotiť vývoj úverovej angažovanosti komerčných bánk v SR od roku 1993 do roku 2009, je potrebné ju vyjadriť vo vzťahu k iným veličinám, ktoré vystihujú vývoj hospodárstva, pretože rast objemu úverov v absolútnej hodnote nemusí vždy znamenať ich rastúci podiel v aktívach bánk, resp. na HDP. Touto veličinou môže byť HDP alebo bilančná hodnota (BH) bankového sektora.

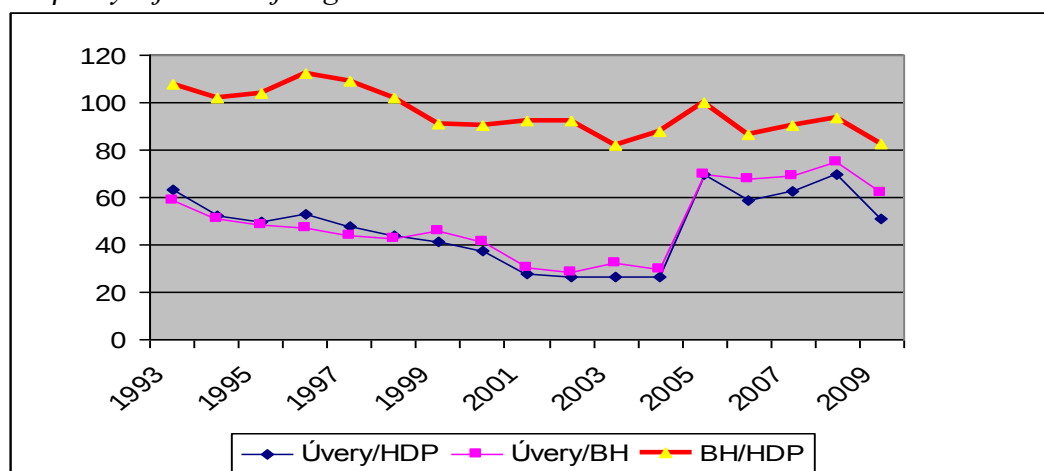
Vývoj HDP bol v sledovanom období kopírovaný vývojom bilančnej sumy bankového sektora i objemom poskytnutých úverov v SR. Viditeľný bol predovšetkým nárast objemu úverov v roku 2005 a jeho rastúci trend do roku 2008, tak ako uvádza tabuľka 1 a graf 1.

Tabuľka 1 Vývoj HDP, úverov a BH bankového sektora v rokoch 1993 – 2009 v mld. Eur

Ukazovateľ/ rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Úvery	7,8	7,7	9,7	11,4	11,5	11,4	11,7	11,8	9,4	9,8	10,8	11,9	34,5	32,2	38,3	46,9	32,3
HDP	12,2	14,8	19,3	21,5	23,9	26,2	28,1	31,2	33,9	36,8	40,6	45,2	49,3	55,1	61,6	67,0	63,1
BH	13,2	15,1	20,0	24,1	26,0	26,7	25,6	28,2	31,2	34,0	33,4	39,7	49,3	47,7	55,6	62,5	52,1

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa NBS a ŠÚ SR

Graf 1 Vývoj úverovej angažovanosti v rokoch 1993 – 2009 v %

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov ŠÚ SR a NBS

Zreteľne prudký rastúci trend hlavne po roku 2004 zaznamenal vývoj úverovej angažovanosti komerčných bánk v SR. Úverové činnosti bánk v roku 2004 predstavovali len okolo 30% bilančnej sumy bankového sektora. Pomer úverov k bilančnej sume sa od roku 2005 zvýšil na 70%, pričom úverová expanzia bola v roku 2009 prerušená a tento pomer klesol na 62%. Nedostatočné využitie vnútorného potenciálu udržateľného rastu sa najzreteľnejšie prejavuje vo vývoji ukazovateľa bilančná hodnota vo vzťahu k HDP. Mierny pokles ukazovateľa nastal v roku 1994 vzhľadom k roku 1993, z hodnoty 108% na hodnotu 102%. Následne dochádzalo k miernemu rastu až po rok 1996, na hodnotu 112% a potom opäť poklesu až do roku 2003. V období rokov 2003 – 2005 bol zaznamenaný rast bankového sektora vo vzťahu k HDP, pričom v roku 2006 nastal výrazný pokles, z hodnoty 100 % v roku 2005 na hodnotu 86,7 % v roku 2006. Ide o najvyšší pokles podielu bankových aktív na HDP od roku 1993.

V roku 2009 nastal výrazný prepád celkového objemu poskytnutých úverov, ktorý bol zapríčinený prevažne poklesom stavu krátkodobých úverov (Tab.2). Tento trend bol spôsobený predovšetkým výrazným sprísňovaním štandardov. Hlavným dôvodom sprísňovania boli negatívne očakávania týkajúce sa všeobecnej hospodárskej aktivity a perspektívy ekonomického vývoja.

Tabuľka 2 Vývoj úverov podľa doby splatnosti v mld. EUR

	úvery			
	krátkodobé	strednodobé	dlhodobé	celkom
2008	23,8	6,3	16,8	46,9
2009	8,8	5,6	17,9	32,3

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa NBS

Uvedené súvislosti, tabuľky a graf dokazujú, že vývoj úverovej angažovanosti bánk je úzko spätý s fázou ekonomického cyklu SR. Vo fáze hospodárskeho rozmachu sledujeme v objeme poskytovaných úverov rastúci trend a naopak vo fáze recesie úverová angažovanosť klesá.

2. Všeobecná miera úverového rizika

Na jednej strane predstavujú úvery výrazný zdroj financovania podnikateľskej sféry, na druhej strane sú hlavným zdrojom zisku komerčných bánk. Vývoj objemu úverov v bankovom sektore neustále klesal do roku 2004, tak ako sme uviedli vyššie, pričom ako príčinu môžeme uviesť rast úverového rizika, na základe ktorého dochádzalo k znižovaniu reprodukcie úverového portfólia a následne k poklesu úverovej angažovanosti. Úverové riziko predstavuje neochotu dlžníkov splácať úver a istinu a zároveň predstavuje finančnú neschopnosť podnikateľskej sféry vyrobiť taký objem výroby, ktorý by pokryl vysoké úrokové sadzby požadované bankami.

Do roku 2005 bolo možné platobnú disciplínu dlžníkov pri splácaní úverov sumárne kvantifikovať pomocou koeficienta úverového rizika. Koeficient úverového rizika (KUR)¹, vyjadruje celkovú hodnotu úverových tokov, ktoré neboli splatné v stanovenej lehote splatnosti úverového obchodu. Koeficient pri konkrétnej kategórii úveru nám vyjadruje rizikovosť danej kategórie úveru, čiže veľkosť tvorby opravnej položky pre danú skupinu úverov.

Od roku 2005 nie je metodika klasifikácie a tvorby opravných položiek štandardizovaná, v dôsledku čoho má každá banka svoj vlastný postup a následne z čoho vyplýva absencia dát vstupujúcich do výpočtu KUR, na základe čoho nie je možné rozlíšiť jednotlivé pohľadávky.

$$KUR = \frac{A*0 + B*0,01 + C*0,2 + D*0,5 + E*1}{\sum \text{úverov}}$$

A – štandardné úvery

B – štandardné úvery s výhradou

C – neštandardné úvery

D – pochybné a sporné úvery

E – stratové úvery

Štandardné pohľadávky

Sú také pohľadávky, u ktorých nie je dôvod pochybovať o tom, že pohľadávky budú splatené včas a v plnej výške nominálnej hodnoty pri súčasnom dodržaní ostatných podmienok podľa zmluvy. V tejto kategórii sa vykazujú tie pohľadávky, ktoré spĺňajú všetky nasledujúce podmienky:

- klient je solventný, jeho ekonomická situácia a platobná schopnosť sú také, že sa v budúcnosti nepredpokladá ohrozenie splácania istiny, úrokov a platenie poplatkov,

¹ PRESINGER, D. 2002. Vývoj úverového portfólia v rokoch 1993 – 2000: II. časť, analýza výkonnosti úverovo zaťaženej podnikovej sféry a faktorov spôsobujúcich poruchy v reprodukcii úverov. [z dňa 10.3.2011]. Dostupné online na: http://www.nbs.sk/_img/Documents/PUBLIK/pre54.pdf

- oneskorenia v platbách (splácanie istiny, úrokov, platenie poplatkov a odplát) nie sú dlhšie ako 30 dní,
- banka poskytla klientovi vzhľadom na jeho požiadavky správny druh úveru,
- klient použil úver na tie účely, ako bolo dohodnuté v úverovej zmluve.

Štandardné pohľadávky s výhradou

Štandardné pohľadávky s výhradou sú také pohľadávky, u ktorých prišlo k zhoršeniu kritérií ich kvality, ale na základe dostupných informácií sa predpokladá, že budú splatené v plnej výške ich nominálnej hodnoty. Do tejto kategórie patria pohľadávky, ktoré vykazujú aspoň jeden z týchto znakov:

- klient má hospodárske a finančné ťažkosti, ktoré ale vzhľadom na jeho doterajší a ďalší očakávaný vývoj neoprávňujú predpokladať, že by ich nevedel prekonať a že by ohrozili splácanie dlhu,
- oneskorenia v platbách sú dlhšie ako 30 dní, ale nie dlhšie ako 90 dní,
- klient neposkytol bankou požadované finančné výkazy a údaje aspoň 30, najviac však 90 dní odo dňa, kedy mali byť banke poskytnuté,
- banka poskytla klientovi vzhľadom na jeho požiadavky nesprávny druh úveru (napr. poskytne krátkodobý úver na financovanie dlhodobých aktív),
- klient použil úver na iné účely, ako bolo dohodnuté v úverovej zmluve.

Neštandardné pohľadávky

Neštandardné pohľadávky sú také pohľadávky, u ktorých je pravdepodobné, že nebudú splatené v plnej výške ich nominálnej hodnoty, pričom splatenie väčšej časti ich nominálnej hodnoty je vysoko pravdepodobné. Neštandardné pohľadávky sú pohľadávky, ktoré majú aspoň jeden z týchto znakov:

- dlžník má výrazne zlý hospodársky vývoj a finančné a ekonomické ťažkosti na základe ktorých možno očakávať, že sa stane v blízkej budúcnosti (resp. ešte počas trvania zmluvného vzťahu s bankou) platobne neschopným,
- oneskorenia v platbách sú väčšie ako 90 dní, ale nie väčšie ako 180 dní,
- klient neposkytol bankou požadované finančné výkazy a iné údaje viac ako 90 dní odo dňa, kedy mali byť banke poskytnuté, najviac však 180 dní.

Pochybné a sporné pohľadávky

Pochybné a sporné pohľadávky sú také pohľadávky, ktorých splatenie dlžníkom v plnej výške ich nominálnej hodnoty je na základe dostupných informácií vysoko nepravdepodobné alebo sporné. Čiastočné splatenie je vysoko pravdepodobné. Pochybné pohľadávky sú pohľadávky, ktoré majú aspoň jeden z týchto znakov:

- dlžník je insolventný,
- oneskorenia v platbách sú väčšie ako 180 dní, ale nie väčšie ako 360 dní,
- klient neposkytol bankou požadované finančné výkazy a iné údaje viac ako 180 dní odo dňa, kedy mali byť banke poskytnuté, najviac však 360 dní.

Stratové pohľadávky

Stratové pohľadávky sú také pohľadávky, ktoré sa na základe dostupných informácií javia ako nenávratné, prípadne návratné len čiastočne vo veľmi malej hodnote alebo po splnení mnohých podmienok. Stratové pohľadávky sú pohľadávky, ktoré majú aspoň jeden z týchto znakov:

- klient neplatí záväzky voči banke viac ako 360 dní,
- klient neposkytol bankou požadované finančné výkazy a iné údaje viac ako 360 dní odo dňa, kedy mali byť banke poskytnuté,

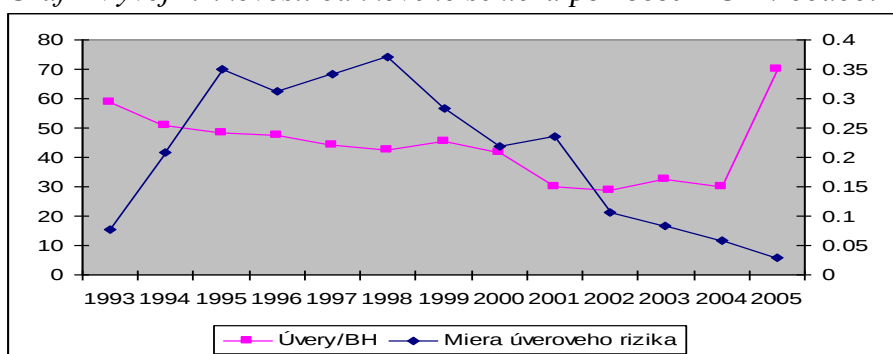
- klient je v konkurznom konaní alebo likvidácii (bez ohľadu na výšku odhadnutých strát).

V snahe charakterizovať vývoj rizikovosti úverového portfólia bánk v SR v období rokov 2005 – 2009, sme použili ako alternatívny ukazovateľ rizikovosti bankového sektora percento znehodnotenia úverov².

$$\text{Percento znehodnotenia úverov} = \frac{\text{suma opravných položiek k poskytovaným úverom}}{\sum \text{úverov}}$$

Rozdiel medzi uvedenými ukazovateľmi je v aproximácii váženého tvaru činiteľa KUR jednoduchým súčtom vytvorených opravných položiek.

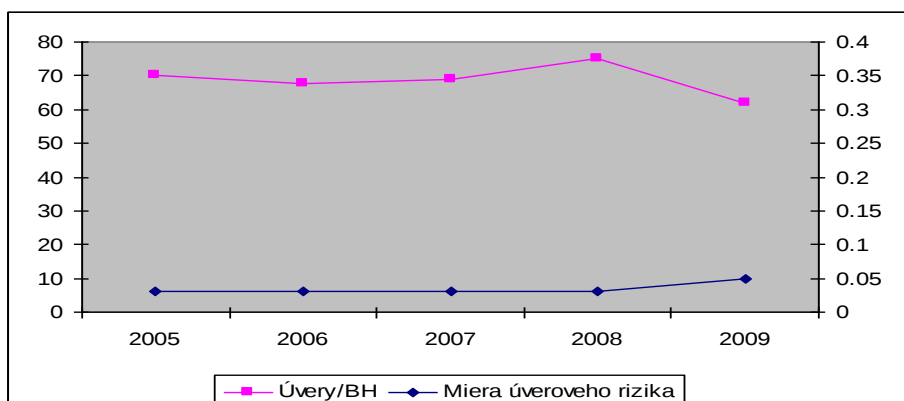
Graf 2 Vývoj rizikovosti bankového sektora pomocou KUR v období 1993- 2005

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa NBS

Za celé sledované obdobie dochádzalo od roku 1995 ku kontinuálnemu poklesu úverového rizika. V rokoch 1998 – 2002 došlo k poklesu úverového rizika, z hodnoty 0,37 v roku 1998 na hodnotu 0,24 v roku 2001. Stály pokles úverového rizika v nasledujúcich rokoch doprevádzaný rastúcou úverovou angažovanosťou bol nie len na základe lepšej platobnej disciplíny dlžníkov, ale aj vďaka meniacej sa rizikovej štruktúre pohľadávok v rámci reštrukturalizácie bankového sektora v SR.

Graf 3 Vývoj rizikovosti bankového sektora pomocou % znehodnotenia úverov v období 2005- 2009.

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa NBS

² MINDOVÁ, L. 2010. Analýza vývoja vybraných faktorov determinujúcich spôsob a potrebu riadenia úverového rizika komerčných bánk v SR [z dňa 11.3.2011]. dostupné online na: www.derivat.sk/files/fsn%202010/Mindova.doc

Rokom prejavenia sa hospodárskej krízy v SR je rok 2009, kedy došlo k zvýšenej tvorbe opravných položiek vyjadrujúcich očakávanú, resp. už zrealizovanú stratu bankového sektora.

Jednotlivé príčiny možno nájsť na strane bánk, podnikov ako aj domácností.

Banky sprísnilo kritéria na poskytovanie úverov, detailnejšie posudzujú žiadateľov o úver.

Podniky obmedzujú investičné aktivity kvôli nejasnému budúcemu vývoju, a s tým je spojený nezáujem o investičné úvery.

Pri obyvateľstve je zvýšená opatrnosť pri zadlžovaní sa z obavy o udržanie pracovných miest, odkladanie nákupu nehnuteľností a s tým spojeného financovania prostredníctvom hypotekárnych úverov.

ZÁVER

Je zrejmé, že hospodárska kríza má (na rozdiel od finančnej krízy) na slovenský bankový sektor vplyv. Vzhľadom na rozsah súčasnej krízy je však situácia v sektore stále relatívne priaznivá. Vďaka kapitálovej a finančnej stabilite má bankový sektor predpoklady na vysoký udržateľný rast.

LITERATÚRA

- [1] MINDOVÁ, L. 2010. Analýza vývoja vybraných faktorov determinujúcich spôsob a potrebu riadenia úverového rizika komerčných bánk v SR. [z dňa 11.3.2011]. Dostupné online na: www.derivat.sk/files/fsn%202010/Mindova.doc
- [2] NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA. Zdrojové štatistické dáta o poskytnutých úveroch. [z dňa 11.3.2011]. Dostupné online na: <http://www.nbs.sk/sk/statisticke-udaje/menova-a-bankova-statistika/zdrojove-statisticke-udaje-penaznych-financnych-institucii/uvery>
- [3] PRESINGER, D. 2002. Vývoj úverového portfólia v rokoch 1993 – 2000: II.časť, analýza výkonnosti úverovo zaťaženej podnikovej sféry a faktorov spôsobujúcich poruchy v reprodukcii úverov. [z dňa 10.3.2011]. Dostupné online na: http://www.nbs.sk/_img/Documents/PUBLIK/pre54.pdf
- [4] PRESINGER, D. 2002. Vývoj úverového portfólia v rokoch 1993 – 2002. [z dňa 10.3.2011]. Dostupné online na: http://www.nbs.sk/_img/Documents/_PUBLIK_NBS_FSR/Biatec/Rok2002/BIATEC_1_2002.pdf
- [5] ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR. Revidované údaje HDP za roky 1995 - 2008 a predbežné údaje za rok 2009 v bežných cenách. [z dňa 10.3.2011]. Dostupné online na: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=28923>